

13.4.2016

Dnro 836/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

KUOLEMAN TOTEAMISKÄYTÄNNÖT

1

ASIA

Rikoskomisarion kirje koski kuoleman toteamiskäytäntöjä. Hän viittasi kirjeessään oikeusasiamiehelle 15.4.2010 osoittamaansa kanteluun, jossa hän oli kysynyt, onko oikein siirtää vainaja kylmiöön ennen kuin lääkäri on todennut kuoleman. Lisäksi hän oli kantelussaan tiedustellut, missä tilanteessa ja mihin säännöksiin perustuen muu kuin lääkäri voi todeta kuoleman. Rikoskomisario viittasi myös kanteluun 6.7.2010 antamaani päätökseen (dnro 1478/4/10). Tuossa päätöksessä totesin, että kuolemansyy selvittämisestä annettu asetus ja sosiaali- ja terveysministeriön ohjeet kuoleman toteamisesta olivat ristiriidassa keskenään. Hän tiedusteli, mitä ristiriidan korjaamiseksi on tehty.

Rikoskomisarion mukaan näyttää siltä, että ”alustavasti” kuoleman toteamiseen oikeutettujen henkilöiden piiri on laajentumassa. Esimerkiksi saattohoidossa olleen potilaan kuollessa kotonaan kuolinhetken määrittäminen, lääkärin konsultointi ja kuljetuksen järjestäminen jäävät omaisten vastuulle eikä hätänumeroon ole tarpeen soittaa (esimerkkinä Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin saattohoidon järjestämistä koskeva ohjeistus).

2

SELVITYS

Kirjeen johdosta sosiaali- ja terveysministeriö antoi pyynnöstäni lausunnon 14.4.2015. Rikoskomisario antoi lausuntoon vastineensa 28.8.2015.

3

RATKAISU

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto

Ministeriö myöntää lausunnossaan, että sen antama opas (STM oppaita 2004:5) kuoleman toteamisesta sisältää asiaan liittyen osin ristiriitaisia ohjeita niin lainsäädännön kanssa kuin oppaan sisäisestikin.

Ministeriö toteaa, että lainsäädännössä ei ole säännöksiä ”alustavasta” kuoleman toteamisesta ja että lainmukaista ei ole toiminta, jossa ”alustavan” kuoleman toteamisen suorittaisivat esimerkiksi omaiset.

Ministeriön mukaan terveydenhuollon toimintayksiköissä on oppaan suosituksen mukaisesti laadittu toimintayksikkökohtaisia menettelytapaohjeita, joiden sisältö vaihtelee. Ongelmia on erityisesti virka-ajan ulkopuolella ja alueilla, joissa etäisyydet ovat pitkiä ja terveydenhuollon yksiköissä, joissa lääkärit käyvät harvoin. Ministeriön mukaan asiassa annettava keskitetty ohjeistus tulisi kuitenkin laatia vasta lainsäädäntöön tehtyjen mahdollisten muutosten jälkeen.

Ministeriö toteaa, että menettely, jossa mahdollistettaisiin ”alustava” kuoleman toteaminen esimerkiksi sairaanhoitajan toimesta, vaatisi lainmuutoksia. Tämän vuoksi ministeriö pitää tärkeänä parantaa kuoleman toteamisen ja kuolemansyyn selvittämisen käytänteitä ensisijaisesti lainsäädännön muuttamisen ja sen yhteydessä tehtävän uuden ohjeistuksen kautta.

Ministeriön lausunnosta ilmenee, että ministeriössä toimi ajanjaksona 6.6.2011 – 31.12.2012 Oikeuslääkintä ja kuoleman toteamisen käytännöt -ohjausryhmä. Ohjausryhmän näkemyksenä oli, että kuolemansyyn selvittämistä koskeva lainsäädäntö tarvitsee laajempaa uudistusta kuin vain kuoleman toteamista koskevien säännösten uudistamisen. Lainsäädäntö on osin ajan tarpeisiin vanhentunutta ja riittämätöntä ja aiheuttaa tulkintaongelmia. Ohjausryhmä katsoi, että lainsäädännön uudistamista on perusteltua tarkastella yhtenäisenä kokonaisuutena ja että kuoleman toteamista ja kuolemansyyn selvittämistä koskevan lainsäädännön kokonaisuudistukselle on selkeä tarve. Kokonaisuudistuksen yhteydessä tulisi uudistaa myös ohjeistus. Ohjausryhmä esitti, että ohjausryhmän työtä jatkamaan perustetaan työryhmä, joka valmistelee ehdotetut lainsäädäntömuutokset hallituksen esityksen muotoon ja käsittelee muut esille nousseet aihekokonaisuuteen liittyvät asiat.

Ministeriö on 6.11.2015 asettanut kuolemansyyn selvittämisen lainsäädännön ja oikeuslääkinnän kustannusten työryhmän. Työryhmän toimikausi on 6.11.2015 – 31.12.2017.

Työryhmän tehtävänä on

- valmistella ohjausryhmän ehdottamat säädösmuutokset sekä muut mahdolliset kuolemaa koskevaan lainsäädäntöön liittyvät tarpeelliset säädösmuutokset lähtökohtaisesti lainsäädännön kokonaisuudistukseen tähdäten;
- ohjata ja valvoa kuoleman toteamiseen ja kuolemansyyn selvittämiseen liittyvän ohjeistuksen laatimista;
- tarkastella ja seurata oikeuslääkinnän kustannusten kehittymistä, selvittää edelleen oikeuslääkinnän ja ruumiinavaustoiminnan kustannusrakennetta ja valmistella esitys kustannusten ja rahoituksen kokonaisratkaisuksi;
- ohjata ja valvoa oikeuslääkintään liittyvien toimintojen uudelleenjärjestelyjä sekä muiden muutosten toimeenpanoa;
- seurata ja tarvittaessa ohjata kuolemansyyn selvittämisen ja oikeuslääkinnän ajankohtaisia asioita.

Kannanotto

Ministeriön oppaassa annetuissa ohjeissa todetaan, että kuoleman tapahtuessa sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksessa, lääkärin tulee todeta kuolema mahdollisimman pian, viimeistään seuraavana arkipäivänä. Kuolemansyyn selvittämisestä annetun asetuksen (948/1973) 3 §:n mukaan lääkärin on saatuaan ilmoituksen kuolemasta viivytyksettä suoritettava ulkoinen ruumiintarkastus kuoleman toteamiseksi ja sen syiden sekä muiden olosuhteiden selvittämiseksi.

Totesin 6.7.2010 antamassani päätöksessä dnro 1478/4/10, että kuoleman toteamisella on aina oikeudellinen merkitys. Tämän vuoksi pidin välttämättömänä, että ministeriö toimenpiteillään poistaa kuolemansyyn selvittämisestä annetun asetuksen ja kuoleman toteamisesta antamiensa ohjeiden välisen ristiriidan. Totean, että ministeriö ei ole poistanut tätä ristiriitaa.

Kuoleman toteaminen ja kuolemansyyn selvittäminen ovat läheisessä yhteydessä perustuslain 7 §:ssä säädettyyn oikeuteen elämään. Kuoleman toteamisesta säädetään sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa (27/2004). Perustuslakivaliokunta on, ottaen huomioon perustuslain 7 §:n säännös oikeudesta elämään ja 80 §:n 1 momentin säännös, jonka mukaan yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla, pitänyt välttämättömänä, että valtioneuvoston piirissä ryhdytään välittömästi toimenpiteisiin kuoleman toteamista koskevan perussäännöksen säätämiseksi lain tasolla (PeVL 24/2010 vp).

Vaikka ministeriö on ryhtynyt asiassa tarpeellisiin lainvalmistelutoimenpiteisiin, pidän edelleen välttämättömänä, että ministeriö muuttaa ohjettaan siltä osin kuin se on ristiriidassa voimassa olevan lainsäädännön kanssa.

Pyydän ministeriötä ilmoittamaan minulle 31.10.2016 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt asiassa.